

УДК 658.114

Макєєва О. А.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕВАГ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджені особливості впливу сучасної хвилі глобалізації на економіку України, визначення її місця в світовому розподілі праці. Показано, що фінансова глобалізація не є небезпечною для країн з транзитивною економікою, тому Україні не слід відділятися від глобальних ринків капіталу. Проаналізована неспроможність руху антиглобалізму у зв'язку з тим, що сьогодні необхідно направляти зусилля на компенсацію витрат глобалізації, а не на опір їй. Виділені основні проблеми підвищення конкурентоспроможності України.

Ключові слова: індекс глобальної конкурентоспроможності, глобалізація, неконкурентоспроможність економіки, фінансова глобалізація, антиглобалізм, Всесвітня торгова організація (ВТО).

У рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності 2012 р. Україна займає 73-є місце (з 144) – піднявшись на дев'ять позицій в порівнянні з 2011 р., сусідами є Словаччина і Уругвай [1]. Звичайно, це досить слабкий показник, тому часто можна чути думку про те, що низька конкурентоспроможність означає для України украй непривабливе місце в світовій економіці. Очевидним є і те, що українські компанії не можуть конкурувати на рівних з компаніями західних країн і країн Південно-Східної Азії, тому у разі лібералізації зовнішньої торгівлі все українське виробництво буде витиснено імпортом. Проте необхідно відмітити, що ці питання регулярно піднімаються не тільки в Україні, але і в розвинених країнах. Наприклад, практично ті ж аргументи приводилися і в США – при обговоренні витіснення американських товарів японськими, і в Японії – коли розглядалося переміщення виробництва до Китаю.

Сьогодні жодна країна в світі не може повністю втратити внутрішні і зовнішні ринки і перейти на споживання імпортних товарів. Оскільки, щоб оплачувати імпорт, необхідна притока конвертованої валюти, тому країна не може імпортувати всі товари, не експортуючи при цьому нічого. Притока валюти може бути обумовлена іноземними інвестиціями, але не надовго, оскільки інвестори не зацікавлені постійно вкладати кошти в економіку, не репатріюючи прибуток. Не можна уявити собі і країну, яка тільки експортує і нічого не імпортує. Одержана валюта сама по собі не має цінності і буде рано чи пізно витрачена на покупку імпортних товарів. Іноземну валюту можна накопичувати як резерви, але і у такої політики є межа: якщо резерви дуже великі, то спекулянти почнуть гру на підвищення курсу національної валюти. Тому не дивно, що навіть в самих конкурентоздатних країнах імпорт чимало поступається експорту, а іноді і перевищує його. Наприклад, останніми роками в Китаї сальдо торгового балансу (перевищення експорту над імпортом) складало лише близько 5%. У США, які очолюють рейтинги конкурентоспроможності, сальдо торгового балансу негативне.

Пояснення того, чому в світовому розподілі праці знайдеться місце для всіх країн, було запропоновано ще Давидом Рікардо. Його теорія порівняльної переваги свідчить, що навіть якщо одна країна володіє абсолютною перевагою над іншою у виробництві всіх товарів, місце в світовому розподілі праці знайдеться для обох. Кожна країна буде виробляти ті товари, в яких у неї є порівняльна перевага. Простим прикладом, що ілюструє теорію порівняльної переваги на мікроекономічному рівні, може служити делегування повноважень

усередині компанії. Легко можна представити ситуацію, коли президент компанії розбирається у фінансах краще за фінансового директора. Проте, якщо перевага президента в області стратегічного управління ще істотніша, він делегує рішення фінансових питань своїм підлеглим. Робочий час президента обмежено, тому йому варто зосередитися на тій роботі, в якій у нього є порівняльна перевага і яка дає компанії максимальну віддачу навіть з урахуванням того, що фінансами займатися менш компетентний фахівець.

Аналог ціни робочого часу в національній економіці – це рівень зарплати в країні. Дійсно, продуктивність праці важлива не сама по собі, а в порівнянні із зарплатою. Якщо продуктивність праці дуже висока, але зарплата ще вища, товар буде вироблятися за кордоном, навіть якщо там продуктивність нижче. В рівновазі зарплата становиться таким чином, що галузі з вищою продуктивністю залишаються конкурентоздатними в світовій економіці. Продукція інших буде витиснена імпортом, який буде сплачений валютою, яка була зароблена в конкурентоздатних галузях.

Рівень життя в країні визначається середньою продуктивністю праці. Участь в міжнародному розподілі праці дозволяє зосередити ресурси в галузях з вищою продуктивністю і тим самим підвищити рівень життя. Низька конкурентоспроможність країни означає не тільки (і не стільки) низьку продуктивність праці, скільки нездатність перерозподілити ресурси на користь ефективніших галузей.

Отже, в чому ж саме полягає порівняльна перевага України і чи не вийде так, що перевага сировинних галузей в продуктивності праці буде настільки велика, що вся решта галузей загине. Однак це не відбудеться, оскільки доходів від сировинного експорту України на всіх не вистачить. Тому витіснення неконкурентоздатних компаній приводить до вивільнення і здешевлення (у доларовому виразі) робочої сили, і це створює стимул для зростання в інших не сировинних галузях. Розвиток української економіки після 1998 р. показав, що і при існуючому рівні життя конкурентоздатними можуть бути і харчова, текстильна галузь, окремі галузі сільського господарства, як і важке машинобудування.

Виграш від міжнародного розподілу праці обумовлений міжгалузевою мобільністю ресурсів в кожній країні. Якщо галузь стає неконкурентоздатною, ресурси переорієнтовувалися на продуктивніше використання. Зокрема, робітники також повинні перейти на ефективніші підприємства або в більш конкурентоздатні галузі. Проте мобільність робочої сили в Україні невисока, тому

вбудовування в світову економіку приводить до серйозних соціальних проблем. Разом з тим, це не означає, що потрібно відкласти реструктуризацію неконкурентоздатних підприємств і передати її в спадок наступному уряду. І не варто продовжувати захищати неконкурентоздатні галузі, уникаючи, хай і за рахунок істотних втрат споживачів, небажаних соціальних наслідків.

Соціальна справедливість є лише приводом для захисту слабких галузей від зовнішньої конкуренції. А зовнішньоторговельна політика в цілому не пристосована для вирішення соціальних проблем. Захищаючи слабкі галузі, держава субсидує власників підприємств і робить це за рахунок споживача (а зрештою за рахунок національного добробуту). У містах з градоутворювальними підприємствами, що працюють в таких галузях, ринкова влада, як правило, сконцентрована в руках працедавців, тому саме їм, а не працівникам дістається основна частина вигод від введення торгових бар'єрів. Задачі соціальної політики необхідно вирішувати за допомогою інструментів, здатних підтримати не підприємства, а конкретних людей в період перекваліфікації і пошуку роботи. Якнайкращим захистом працівників є конкуренція працедавців на ринку праці. І щоб захистити їх за допомогою конкуренції, необхідні такі заходи, як: підвищення професійної і географічної мобільності; активна політика зайнятості; поліпшення середовища, в якому працює малий бізнес; розвиток фінансової системи з метою надання населенню доступу до кредитів і заощаджень по ринковим ставкам; розвиток системи післядипломної освіти. Підвищення мобільності робочої сили є складним завданням. Але ж саме країни з найбільш мобільною економікою якраз і займають перші місця в рейтингах конкурентоспроможності.

Багато прихильників ринкових реформ в Україні вважали, що лібералізація, врешті-решт, приведе до зростання іноземних інвестицій зі всіма витікаючими позитивними наслідками. Проте в Україні як і раніше гостро стоїть проблема впливу капіталу. Тому необхідно з'ясувати, чому капітал продовжує йти з країни, не дивлячись на економічне зростання, деяку стабільність та наскільки небезпечна для країни фінансова лібералізація. Також необхідно вирішити: чи не слід збудувати бар'єри на шляху витоку капіталу, щоб в Україні залишилися хоч які-небудь засоби для інвестицій. Як це не дивно, але те, що відбувається в Україні не дуже відрізняється від ситуації в більшості країн, що розвиваються.

В світовій фінансовій системі були усунені практично всі бар'єри на шляхи руху капіталу, споруджені в першій половині ХХ в. – під час двох світових воєн і Великої депресії. Індекс глобальної інтеграції ринку капіталу нарешті перевершив свій історичний максимум, досягнутий в 1913 р. Проте, не дивлячись на бар'єри, що завалилися, і видимість абсолютної фінансової глобалізації, перелив капіталу між країнами не дуже великий, особливо в порівнянні з рухом капіталу усередині розвинених країн. Американські економісти Брайан Хендерсон, Нарасимхан Джігадіш і Майкл Вайсбах наводять дані Security Data Corporation [2] про залучення фінансових ресурсів в 1990-2001 рр. За ці роки в світі було випущено на \$3,4 трлн. нових акцій. З них тільки 6% продані іноземним інвесторам. Навіть якщо виключити американські компанії, цей показник складе всього 9%. При цьому велика частина трансграничного переливу капіталу доводиться на багаті

країни – на інвестиції розвинених країн в корпорації в інших розвинених країнах або на втечу капіталу з країн, що розвиваються. За даними МВФ за 1996-2004 рр., чиста притока інвестицій в акціонерний капітал з країн, що розвиваються, в розвинені склав \$60 млрд. [3]. Схожа ситуація спостерігається і на ринку боргових інструментів.

З погляду неокласичної економічної теорії така ситуація в принципі неможлива. Якщо капітал абсолютно мобільний, він повинен спрямуватися туди, де його застосування принесе велику вигоду – в країни, що розвиваються, багаті трудовими ресурсами і які гостро потребують капіталу. Більш того, відповідно до цих уявлень інтеграція глобального ринку капіталу може різко скоротити розрив між бідними і багатими країнами. Навіть якщо трудові ресурси не мобільні і не можуть перетікати в економіки з вищою продуктивністю, приплив капіталу в країни з достатком трудових ресурсів повинен вирішити цю проблему.

Увага економістів не була обернена на явну невідповідність теорії і практики до тих пір, поки вважалося, що фінансова глобалізація ще не відбулася. Проте в 1990 р. майбутній нобелівський лауреат Роберт Лукас все ж таки задався цим питанням в статті «Чому капітал не перетікає з багатих країн в бідні?» [4]. І запропонував декілька можливих відповідей. Зокрема те, що стимули для інвестицій в країни, що розвиваються, низькі через відсутність людського капіталу, ризику експропріації інвесторів і монополізму. З тих пір рівень конкуренції на міжнародному фінансовому ринку помітно виріс. Завдяки зусиллям урядів країн, що розвиваються, і міжнародних організацій проблема людського капіталу також стала менш гострою. Проте, вплив капіталу з бідних країн продовжується. Це пояснюється експропріацією інвесторів з боку держави і з боку корпоративних інсайдерів, як відзначив Рене Штульц, президент Американської фінансової асоціації в 2005 р. Якщо рівень захисту прав інвесторів дуже низький, то капітал покидатиме країну, навіть якщо її економіка дуже сильно потребує інвестицій. Звідси витікає, що фінансова лібералізація може бути дуже небезпечною для країн, що розвиваються [5]. Цієї точки зору дотримується і нобелівський лауреат Джозеф Стігліц. В країні з неефективним, корумпованим урядом і поганим корпоративним управлінням усунення бар'єрів приведе до втечі капіталу і, швидше за все, до зниження інвестицій. Крім того, фінансова лібералізація збільшує вірогідність криз в бідних країнах. Втім, фінансова автаркія рано чи пізно приводить до застою і, отже, до відставання від інших країн. Якщо навіть і вдасться закрити межі для витоку капіталу, то зменшаться прибутковість і стійкість фінансових вкладень громадян, а значить і знизяться стимули до заощаджень усередині країни. Крім того, без тиску міжнародних фінансових ринків не буде і стимулів покращувати корпоративне управління і знижувати політичні ризики. Це, у свою чергу, ще більшою мірою скоротить стимули до заощаджень усередині країни. Адже проблем у інвесторів багато – окрім низької прибутковості і високого ризику, обумовленого відсутністю глобальної диверсифікації, вони страждають від незахищеності прав власності. Врешті-решт, це вплине і на стимули до праці, особливо у висококваліфікованого середнього класу. Виходить, що немає чого багато працювати, якщо необхідний мінімум і так забезпечений, а безпеку і прибутковість заощаджень забезпечити неможливо.

Аргументи Штульца як не можна краще описують ситуацію в Україні останніми роками. Не дивлячись на всі проблеми і негативні тенденції в системі освіти і охорони здоров'я, людський капітал в Україні залишається на достатньо високому рівні. При цьому залежність від глобальної диверсифікації величезна, оскільки доходи провідних українських компаній безпосередньо залежать від світових цін на сировині. Очевидно, що саме вихід на міжнародний ринок капіталу примусив найбільші українські компанії значно поліпшити корпоративне управління. Адаже в умовах глобалізації ринки не тільки жорстоко карають компанії з поганим управлінням і країни з високими політичними ризиками, але і платять величезну премію за зниження цих ризиків.

Сьогодні в світі вельми популярним є рух антиглобалізму, якого багато хто вважає захисниками бідних, нерозвинених країн і борцями з транснаціональними корпораціями. Проте, це не зовсім так. Необхідно відмітити, що антиглобалісти повною мірою користуються термінами і аргументами класиків марксизму-ленінізму, але на них, як правило, не посилаються. До сучасного пристрою миру вони пред'являють багато претензій. Зокрема те, що суспільство наскрізь прогнило, в ньому царює дух накопичення, не тільки масова культура, але і андеграунд куплені транснаціональними брендами, втрачається культурна різноманітність, світ стає однаковим і, можливо, нездатним протистояти соціальному вірусам майбутнього. Антиглобалісти критикують умови праці в країнах, що розвиваються, де на заводах великих корпорацій відсутні профспілки, використовується дитяча праця, не дотримуються норми охорони навколишнього середовища. Також їх турбує поступове зниження ролі національної держави і регулярні кризи світової фінансової системи.

Якщо узагальнити всі претензії і пропозиції антиглобалізму, то, врешті-решт, вони зводяться до того, щоб обмежити переміщення капіталу (і особливо його перелив з розвинених країн в ті, що розвиваються). Дійсно, закрити капітал в національних межах, можна повернути мир до класичного капіталізму, в якому всі ці проблеми були вирішені. Проте це позбавить країни третього світу шансів на розвиток і зростання. Адаже саме іноземні інвестиції дозволяють створити робочі місця із зарплатою вище за прожитковий мінімум і розіграти круг бідності, браку коштів і низької продуктивності. Таким чином, навіть самий ідеалістично настроєний антиглобалізм допомагає протекціоністам – бюрократам і профспілкам розвинених країн в їх боротьбі проти робочих третього світу. Мета цієї боротьби полягає в тому, щоб відстояти права європейських і американських працівників продовжувати одержувати від \$10 до \$20 в годину (наприклад, в текстильній промисловості), тоді як китайські працівники можуть зробити ту ж роботу за 25-50 центів. Набагато зручніше ділитися з бідними країнами долями відсотка своїх доходів у вигляді міжнародної допомоги, чим надати їм шанс на рівних конкурувати за робочі місця. Національній політичній еліті і профспілкам розвинених країн досить легко вдалося практично заборонити трудову міграцію з бідних країн. Тепер вони намагаються зупинити вплив капіталу, який безперервно шукає дешевші можливості для виробництва. В боротьбі з мобільністю капіталу використовують і такий непрямий засіб як захист ринків розвинених країн. В бідних країнах інвестиційний привабливими стають саме експортуючі

галузі економіки, адже внутрішній попит дуже малий. Тому, заборонивши (під приводом турботи про навколишнє середовище або умови праці) експорт з країн, що розвиваються, можна повністю позбавити ці країни інвестицій.

Антиглобалізм часто видає себе за захисників інтересів працівників в бідних країнах, адже глобалізація створює там робочі місця без соціальних гарантій і профспілок. Проте ніхто не говорить про те, що буде, якщо транснаціональний капітал не прийде в країну третього світу. У жителів цієї країни немає можливості вибирати між поганими і хорошими робочими місцями, оскільки йдеться про вибір між поганою роботою і безробіттям. Тому вони і погоджуються на неймовірно низьку за західними мірками зарплату. Враховуючи все це, солідарність пролетарів всіх країн можна вважати міфом, який, мабуть, свідомо культивується західними профспілками. Сьогодні немає жорстокої конкуренції, ніж між американськими і бангладешськими текстильними робочими. І ті, та інші щосили намагаються привернути транснаціональний капітал. Різниця лише в тому, що перші захищають своє багате життя, не бажаючи перенавчатися і одержувати нову, постіндустріальну професію, а останні відстоюють свої права на прожиток. При цьому працівники розвинених країн активно використовують нечесні методи конкуренції. А працівників третього світу захистити нікому, окрім ВТО, як це ні парадоксально. Сама ця організація є єдиною надією бідних країн на доступ до ринків і, отже, інвестицій, і тому антиглобалісти їх всіляко критикують. Разом з тим, при всіх своїх недоліках і нерівності сил (розвинені країни мають набагато більшу вагу у ВТО) тільки в ній, на відміну від інших міжнародних організацій, голос бідних країн має значення.

Існує така думка, що антиглобалізм нешкідливий, оскільки глобалізацію зупинити неможливо. Проте це не так. Можна пригадати, як на початку ХХ в. хвиля, здавалося б, всемогутній глобалізації була обернена назад. Було потрібно майже сто років, щоб відновити рівень інтеграції світової економіки 1913 р. Звичайно, попередня хвиля глобалізації була зупинена Першою світовою війною, а, можливо, також і Другий, але ж і зараз міжнародні відносини нестабільні. Сьогодні потрібні серйозна критика і аналіз неспроможності антиглобалізму і його лицемірної політики по відношенню до бідних країн. Врешті-решт, досягнення більшості їх цілей можливо без поступок протекціоністам, які пропонують дуже прості, але дуже дорогі рішення для країн, що розвиваються.

Сучасна хвиля глобалізації опинилася не слабкіше попередніх, до того ж вона встояла перед серйозними випробуваннями – ні протести антиглобалістів, ні фактично світова війна з тероризмом не змогли її зупинити. Нинішній рівень розвитку технологій дозволяє різко понизити технологічні витрати переміщення ідей, товарів, капіталу і людей. Ключову роль тепер грають не відстані і транспортні витрати, а протекціонізм, політична демагогія і корупція. Саме ці бар'єри стоять на шляху подальшої глобалізації. З іншого боку, це може бути позитивним. Адаже і нинішній рівень економічної інтеграції викликає серйозну заклопотаність як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Можна сказати, що аргументи супротивників глобалізації дуже нагадують аргументи супротивників конкуренції. І це природно, оскільки конкурентів не любить ніхто. Проте, конкуренція приносить всім і нехайні, і довго-

строкові вигоди. Вона не тільки сприяє ефективнішому розподілу ресурсів і зниженню цін, але і примушує докладати зусилля для підвищення ефективності в майбутньому.

Безумовно, від збільшення конкуренції програють малоефективні підприємства, трудові ресурси і держави. Але у принципі можна компенсувати втрати людей, що постраждали від глобалізації. Адаже в багатьох країнах глобалізація супрово-

джувалася як економічним зростанням, так і скороченням бідності. Це вимагає ефективної і цілеспрямованої соціальної політики. Саме на компенсацію окремих витрат глобалізації, а не на безглуздий опір їй, і повинні бути направлені зусилля українського суспільства і держави. Україна має всі передумови для отримання серйозних вигод від глобалізації, потрібно тільки зуміти скористатися цими шансами.

Список літератури:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : competitiveukraine.org/press/4/.
2. Henderson B., Weisbach M. World markets for Raising New Capital // Journal of Financial Economics, 2006. Компанія Securities Data Corporation (SDC) займається збором даних про дати і суми операцій в США.
3. World Economic Outlook. – N. Y. : IMF, 2005.
4. Lucas R. Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? // American Economic Review Papers and Proceedings May 1990, 80(2), 92-96.
5. Stulz R. The Limits of Financial Globalization // Journal of Finance, 2005, LX(4), 1595-1638.

Макеєва Е. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

НЕОБХОДИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРЕИМУЩЕСТВ СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА ГЛОБАЛИЗАЦИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследованы особенности влияния современной волны глобализации на экономику Украины, определения её места в мировом разделении труда. Показано, что финансовая глобализация не является опасной для стран с транзитивной экономикой, поэтому Украине не следует отделяться от глобальных рынков капитала. Проанализирована несостоятельность движения антиглобалистов в связи с тем, что сегодня необходимо направлять усилия на компенсацию издержек глобализации, а не на сопротивление ей. Выделены основные проблемы повышения конкурентоспособности Украины.

Ключевые слова: индекс глобальной конкурентоспособности, глобализация, неконкурентоспособность экономики, финансовая глобализация, антиглобализм, Всемирная торговая организация (ВТО).

Makeeva O. A.

Odessa I. I. Mechnikov National University

NECESSITY OF THE USE OF ADVANTAGES MODERN STAGE OF GLOBALIZATION FOR INCREASE COMPETITIVENESS OF UKRAINE

Summary

In the article the features of influencing of modern wave of globalization are investigational on the economy of Ukraine, determinations of its place in the world division of labor. It is rotined that financial globalization is not dangerous for countries with transitional economy, therefore Ukraine does not follow to move away from global capital markets. Insolvency of motion opponents of globalization is analysed in connection with that it is today necessary to direct efforts on indemnification of costs of globalization, not on resistance to her. The basic problems of increase of competitiveness of Ukraine are selected.

Key words: index of global competitiveness, globalization, no competitiveness of economy, financial globalization, opponents of globalization, World organization of trade (WOT).